

POTENȚIALUL DE EXPORT ȘI COMPETITIVITATEA AGROALIMENTARĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Drd. Cornel COȘER

Dr., conf. univ. Aurelia LITVIN

UASM

AGRI-FOOD EXPORT POTENTIAL OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ITS MANIFESTATION

Summary. Evolutionary, the Republic of Moldova experienced economic and agriculture processes similar to other states of the former Soviet Union. However, both production base as well as export potential have come forward in a characteristic way to our market size, geographical position and partnerships established over the last 23 years of independence. Agrifoodstuffs, continuing to occupy a significant share in the total Moldovan exports, despite the fact that agriculture's contribution to GDP creation is decreasing, are proving through analytical research what is the strong segment and development perspective of Moldovan foreign economic activity. This paper comes to reveal also the framework that express the opportunities for expanding of export potential, not only by highlighting the aspects of performance, but also by growth reserves of agrifood competitiveness.

Keywords: agrifood export, potential, production, consumption, performance, competitiveness, markets.

Rezumat. Evolutiv, Republica Moldova a resimțit procesele economice și cele din agricultură similar celorlalte state din fosta Uniune Sovietică. Totodată, atât baza de producere, cât și potențialul de export s-au manifestat într-un mod caracteristic dimensiunii noastre de piață, poziției geografice și a parteneriatelor stabilite pe parcursul ultimilor 23 de ani de independență. Produsele agroalimentare, continuând să ocupe o pondere importantă în totalul exporturilor moldovenești, în ciuda faptului că aportul agriculturii la crearea Produsului Intern Brut este în continuă scădere, ne dovedesc prin analitica cercetării care este segmentul forte și perspectiva de dezvoltare a activității economice externe moldovenești. Această lucrare vine să releve și cadrul care exprimă posibilitățile de extindere a potențialului de export, nu doar în urma evidențierii aspectelor de performanță, dar și a rezervelor de creștere a competitivității agroalimentare.

Cuvinte-cheie: export agroalimentar, potențial, producție, consum, performanță, competitivitate, piețe.

Introducere și argumentare

În condițiile în care potențialul de export al sectorului agroalimentar poate fi evaluat din perspectiva „posibilităților” pierdute, dar și a celor nevalorificate, analiza comerțului exterior elucidează multitudinea factorilor organizatorici, sectoriali și macroeconomici ce determină comportamentul exportatorilor naționali.

În același timp, având o tradiție importantă de producător agricol, Republica Moldova are avantaje datorită poziției sale în spațiul post-sovietic și a regimului preferențial în cadrul Comunității Statelor Independente, păstrând relații economice bune cu Rusia, Ucraina ș.a. Totuși, destul de exigente pe anumite filiere, standardele pieței rusești nu au permis o diversificare clară a exportului agroalimentar, nici ca varietate, nici ca geografie. Aceasta a dus la tergiversarea reformei interne în vederea creării unui sistem lucrativ și pragmatic privind asigurarea calității produselor agroalimentare.

Odată cu accesarea Rusiei în Organizația Mondială a Comerțului și, eventual, intensificarea exportului european pe piața acesteia – cum ar fi, de exemplu, creșterea continuă a volumelor producției de mere din Polonia, produsele moldovenești, nesuținute din punct de vedere al infrastructurii competitivității, resimt constrângeri contractuale și generale de piață. Există însă și o tendință de creștere, deși puțin dinamică, a exporturilor de producție agroalimentară pe piața Uniunii Europene. În anul 2006 în Republica Moldova fusese implementat Sistemul Generalizat de Preferințe (GSP+), acordat de către UE, iar ulterior și cel al Preferințelor Comerciale Autonome (2008), prin instrumentul de contingente tarifare. Astfel, Republica Moldova ar putea valorifica o poziție geografico-comercială fără precedent.

Material și metodă

Evaluarea potențialului de export agroalimentar are loc din mai multe perspective, printre care, în opinia noastră, cele mai relevante sunt:

- inițierea studiului bazat pe așa indicatori din conturile naționale, precum: exportul, importul, consumul;
- evaluarea potențialului pierdut/nevalorificat și definirea, astfel, a limitelor care pot fi obținute la nivelul valorificărilor precedente;
- cuantificarea comparativă a resurselor primare.

În acest context, urmează abordarea metodologică a manifestării indicatorilor de performanță și, implicit, de competitivitate a exportului agroalimentar, prin reliefaarea dinamică, de piață și de structură.

Materialul utilizat este aferent studiilor de spe-

cialitate, rapoartelor de cercetări și analitice publicate de organizațiile internaționale, baze de date specifice tematicii.

Discuții și rezultate

Cadrul național de manifestare a sectorului agroalimentar din Moldova denotă similitudini evidente cu starea altor actori naționali din regiune sau cu trecut istorico-economic comun. Aceste aspecte [7], la nivel de repartizare a populației rurală/agricolă și a terenurilor utilizate, sunt reprezentate în tabelul 1.

Sintetizat, tabelul 1 evidențiază situația Republicii Moldova pe indicatorii analizați, fapt ce ne per-

mite să configurăm poziționarea Moldovei în raport cu țările menționate. Prin urmare, indicatorii cu numărul 1, 2, 3, 4 și 7 clasează republica spre maximele procentuale ale valorilor expuse. Din întregul grup selectat, Moldova ocupă poziția de lider (poziția 7) la doi indicatori: nr.3 – *Suprafața agricolă, % din suprafața țării*, cu o valoare procentuală de 72,64%, și nr. 7 – *Culturi permanente, % din total teren*, cu o valoare procentuală de 9,04%, depășind astfel, la capitolele respective, restul șase state din clasament. Pe un trend descendent, dar tot pe poziție avansată [6], Moldova reflectă valori destul de ridicate la indica-

Tabel 1

Poziționarea în clasament a țărilor conform indicatorilor de resurse umane și funciare utilizate în sectorul agrar

Nr.	Indicator	Țări/Poziție:1-7						Maximum
		Minimum						
1.	Populația rurală, % din populația totală	Ucraina (CSI) = 31,21	Lituania (Uniunea Europeană)= 33,00	Armenia (CSI)= 35,80	România (Uniunea Europeană) = 42,53	Georgia= 47,26	Republica Moldova (CSI) =53,03	Tadjikistan (CSI) =73,67
2.	Populația agricolă, % din populația totală	România =8,38	Armenia =9,37	Lituania =9,71	Ucraina =11,46	Republica Moldova =14,88	Georgia =15,07	Tadjikistan =27,44
3.	Suprafața agricolă, % din suprafața țării	Tadjikistan =34,05	Georgia =35,42	Lituania= 42,95	Armenia =57,49	România =58,65	Ucraina =68,39	Republica Moldova =72,64
4.	Teren arabil, % din total teren	Georgia =5,96	Tadjikistan =6,07	Armenia =15,11	Lituania =34,88	România =39,08	Republica Moldova =55,10	Ucraina =56,09
5.	Teren forestier, % din total teren	Tadjikistan =2,93	Armenia =9,05	Republica Moldova =11,89	Ucraina =16,80	România =28,72	Lituania =34,59	Georgia =39,43
6.	Pășuni și fânețe, % din total teren	Lituania =9,40	Republica Moldova =10,71	Ucraina =13,61	România =19,74	Tadjikistan =27,69	Georgia =27,92	Armenia =43,08
7.	Culturi permanente, % din total teren	Lituania =0,49	Tadjikistan =0,93	Ucraina =1,55	Georgia =1,65	Armenia =1,88	România =1,93	Republica Moldova =9,04
	Poziție Republica Moldova pe indicatori	1-poziția 6	2-poziția 5	3-poziția 7	4- poziția 6	5- poziția 3	6- poziția 2	7 - poziția 7

Sursa: elaborat de autor în baza datelor http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/browse/Q/*/E

torii nr.1 – *Populația rurală, % din populația totală* (cu 53,03%) și nr. 4 – *Teren arabil, % din total teren* (cu 55,10%), fiind depășită, în primul caz, doar de Tadjikistan, iar în cel de-al doilea de către Ucraina.

Următorii indicatori înregistrează pentru republică, respectiv: la nr. 2 (*Populația agricolă, % din populația totală*) – poziția 5, cu depășire de către Georgia și Tadjikistan; la nr. 5 (*Teren forestier, % din total teren*) – poziția 3, depășind doar Tadjikistanul și Armenia și, la nr. 6 (*Pășuni și fânețe, % din total teren*) – poziția 2, depășind doar Lituania și fiind indicatorul cu valoarea cea mai mică pentru Moldova din toți cei șapte indicatori.

Totodată, putem lesne observa că în cazul a șase indicatori – excepție făcând doar indicatorul nr.7, poziția Republicii Moldova este, în majoritatea cazurilor (indicatorii nr.1, 2, 3, 5, 6), învecinată cu două state din CSI sau fosta Uniune Sovietică, iar la indicatorul nr.4 un stat răspunde acestor criterii – Ucraina. Deloc întâmplător, poziționarea dată relevă potențialul de resurse și scoate în evidență similitudini regionale și structurale vizibile. Așadar, având o pondere semnificativă a populației rurale (dar și agricole), Republica Moldova demonstrează specializarea resurselor care totuși sunt în continuă scădere [2], dar încă reflectă profilul agrar al țării.

Implicarea acestui potențial de resurse presupune rezultate ce oglindesc starea de fapt a producției agroalimentare pe principalele categorii din nomenclator, care pot fi grupate sub două mari aspecte – vegetal și animalier. Acestea, la rândul lor, au ramificații pe cele mai răspândite culturi. Analizate separat, itemii produselor de origine vegetală (pe o perioadă determinată, începând cu anii '90 până în prezent), precum și cei de origine animală, au evoluții destul de fragmentate [3]. În perioada anilor 1992-2011, cele mai multe componente ale producției vegetale au reflectat evoluții lipsite de un vector bine determinat, atât în plan ascendent, cât și descendent, fapt condiționat de cel puțin trei factori importanți – specificul agriculturii și relația ei strânsă cu fenomenele meteorologice; contraperformața per sector și lipsa modernizării infrastructurii; contextul macroeconomic și situația precară a industriilor conexe.

Astfel, în ceea ce privește cantitatea, *cerealierele* (grâu, orz, porumb) au cumulat, începând cu anul 1998, cele mai înalte valori dintre toate culturile de origine vegetală, înregistrând, în anul de referință, o recoltă de peste 2,4 mil. tone pe țară, totodată evidențiind în 2008 un maximum al întregii perioade studiate – peste 3,1 mil. tone. Pe de altă parte, *culturile tehnice* esențiale (floarea-soarelui, sfecla pen-

tru zahăr și cartoful) au resimțit începând cu anul 1998 diminuări importante, cea mai înaltă valoare cantitativă a acestor culturi fiind înregistrată în anul 1996 – peste 2,6 mil. tone, iar în anul 2011 – cea mai mică cantitate recoltată, puțin peste 1,3 mil. tone, adică cu o diminuare de circa 50%.

Dacă cerealierele denotă cele mai importante volume de producție, la polul opus se află *legumele*, care începând cu anul 1992 (când a fost recoltată cea mai mare cantitate pe parcursul a două decenii – peste 530 mii tone) au suferit diminuări constante, fără reveniri „spectaculoase” în perioada dată, iar în 2010 aceste culturi au însumat doar ceva mai mult de 130 mii tone, adică de aproape patru ori mai puțin decât în 1992. Tot culturi de valoare înaltă ca și legumele, *fructele* nu au înregistrat diminuări atât de categorice pe parcursul perioadei de referință; mai mult, acestea și-au menținut nivelul producției aproape la egalitate pe parcursul anilor 1992-1996 (în jur de peste 1,2 mil. tone), pentru ca ulterior acest volum să scadă fără a reveni la valoarea respectivă, înregistrând un minimum de doar puțin peste 627 mii tone de fructe.

O altă componentă esențială a producției agricole, produsele de origine animală [4], demonstrează diferențieri semnificative între componentele structurale cele mai importante pentru producție, export teoretic și consumul populației. Astfel, *laptele de vacă integral proaspăt* depășește în perioada anilor 1992-2011 de zeci de ori producția celorlalte produse de origine animalieră, mai ales că acest aspect are un puternic reper casnic, iar gospodăriile populației dețin marea majoritate din șeptelul de vaci – peste 96% în perioada 2006-2011. Totodată, productivitatea este una specific cantitativă, în cazul cărnii, de exemplu, fiind necesară o perioadă de obținere a produsului mai îndelungată, deși șeptelul de porcine îl depășește pe cel de bovine. Cu un astfel de potențial productiv, generat de reducerea permanentă a șeptelului de vaci în marea majoritate a categoriilor de gospodării, crearea și dezvoltarea infrastructurii de producție și export continuă să fie o provocare. În același timp, una din componentele producției care a resimțit evoluțiile cele mai fragmentate este volumul producției *cărnii de găină autohtone* – care de la un volum de peste 38 mii tone obținute în anul 1992, a deviat în anul 2000 până la un minim al perioadei analizate de numai 14,3 mii tone, pentru ca ulterior să revină pe un trend pozitiv, atingând în 2011 o producție apropiată de cea a maximumului perioadei – 36,6 mii tone. Acest lucru a fost generat de creșterea producției avicole în întreprinderile avicole în perioada de referință, precum și în gospodăriile țărănești (de fermier).

În acest context, revendicăm un tablou de interrelaționare a consumului principalelor produse [5] cu indicatorii tangenți, pentru a înțelege mai bine rezervele de aprovizionare, potențialul de export și starea curentă a consumului populației. Tabelul 2 reflectă modelul analitico-descriptiv, unde am putea evidenția următoarea relație:

$C=P+I$, unde:

C – consumul populației, kg pe locuitor (raportarea producției consumate la numărul mediu anual al populației), **P** – producția, kg pe locuitor (raportarea producției totale la numărul mediu anual al populației), **I** – importul producției respective, kg pe locuitor, necesare pentru acoperire consum (în cazul pur teoretic când producția, în contextul izolării al-

tor factori, nu poate asigura consumul integral).

Tabelul 2 reflectă situația producerii și consumului de produse agroalimentare în perioada 2006 -2011 în Republica Moldova, făcând abstracție de nivelul superior de manifestare a acestor procese și focusându-se pe potențialul cantitativ, izolând așa factori ca: penetrarea pieței, capacitatea de negociere, capacitatea de procesare și depozitare, cursul de schimb, competitivitatea exporturilor, calitatea producției. În acest context, predominant fără capacitatea de acoperire a consumului, *legumele* relevă totuși o tendință de diminuare a imposibilității acoperirii consumului prin producție (începând cu anul 2009), totodată înregistrând, în anul 2008, o reală capacitate de a asigura populația țării totalmente din propria producție, lu-

Tabelul 2

Dinamica evoluției producției și a consumului agroalimentar pe cap de locuitor, kg./buc., anii 2006-2011

Tabel sinteză: producție - consum						
Item produs:	Producție, kg/buc. pe cap de locuitor, anii 2006-2011					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Legume	132	62	105	86	96	102
Cartofi	105	56	76	73	79	99
Fructe și pomușoare	92	78	104	86	91	106
Carne	27	30	22	25	31	33
Lapte	175	169	152	161	166	157
Ouă, bucăți	213	197	158	180	202	198
Legume	132	76	99	106	110	115
Cartofi	88	59	58	59	57	60
Fructe și pomușoare	39	28	41	35	41	43
Carne	38	36	32	30	36	38
Lapte	177	175	155	169	175	170
Ouă, bucăți	168	177	141	162	185	190

Tabelul 3

Evoluția producției și a consumului agroalimentar pe cap de locuitor, kg./buc., evidențiat prin prisma posibilității de manifestare a importului/exportului teoretic, anii 2006-2011

Item produs:	Raport de diferență (Producție - Consum), kg, buc. / Necesar import (-) / Potențial export (+)						Raport predominant Import (I), Export (E)
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Legume	0	-14	+6	-20	-14	-13	I
Cartofi	+17	-3	+18	+14	+22	+39	E
Fructe și pomușoare	+53	+50	+63	+51	+50	+63	E
Carne	-11	-6	-10	-5	-5	-5	I
Lapte	-2	-6	-3	-8	-9	-13	I
Ouă	+45	+20	+17	+18	+17	+8	E

Sursa: elaborat de autor în baza datelor <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2278>

ând în calcul consumul din anul respectiv.

Similar, *carnea* a constituit o poziție care, în perioada 2006-2008, înregistra un declin. În ceea ce privește raportul de diferență *Producție-Consum*, situația s-a stabilizat (fără a trece pe +) începând cu anul 2009, când arată o diferențiere de 5 kg pe locuitor, valoare care s-a păstrat pe parcursul anilor 2010 și 2011. În aceeași conjunctură puțin favorabilă se regăsește și *laptele*, care de fapt resimte evoluții cu o clară dinamică negativă pe întreaga perioadă analizată, iar începând cu anul 2008, volumul obținut din diferența producerii și a consumului este continuu înclinat spre trendul de import teoretic, valorile diminuându-se de la -3 kg în 2008, până la -13 kg în 2011, adică mai mult de 4 ori – cea mai gravă situație dintre evoluțiile tuturor itemilor.

Pe un trend pozitiv clar și cu o capacitate cantitativă teoretică de export (precum se și confirmă real) se prezintă *fructele și pomușoarele*, al căror raport de diferențiere numerică le depășește pe restul celorlalte. Această tendință este pe parcursul întregii perioade în jurul cifrei de peste +50 kg pe locuitor, iar în anii 2008 și 2011 a depășit chiar +60 kg. Tot cu posibilități cantitative de export, dar și cu dinamică continuu pozitivă în ultimii 3 ani analizați sunt *cartofii*, care doar pe parcursul anului 2007 nu au

putut acoperi consumul național din propria producție, în restul anilor arătând indici de cel puțin +14 kg diferență. În același timp, *ouăle* evidențiază valori destul de importante în anii 2006-2008 (cel puțin +20 bucăți pe locuitor), iar ulterior oscilează, deși pozitiv, între +17 și +18 bucăți, în 2011 atestându-se o serioasă diminuare a capacității cantitative teoretice de export, până la doar +8 bucăți, ceea ce este de peste 5 ori mai puțin decât în 2006, mai ales că pe cap de locuitor consumul de ouă a crescut continuu începând cu anul 2008 (de fapt, ca și cel de legume).

Aceste conotații reies din interpretarea realităților din sectorul agrar, fără însă a realiza o raportare la referința istorică, fapt ce permite aprecierea „potențialului pierdut”, reliefat din conjunctura istorico-economică respectivă. Cum statisticile estimează că valoarea maximă a producțiilor agricole pe teritoriul național a fost obținută în perioada 1985-1990 [1], putem susține ideea repetării unei astfel de experiențe economico-agrară, în acest sens utilizând referințele date. Pentru a cuantifica efectele unui anumit volum de producție asupra potențialului nevalorificat, apelăm la diagnosticarea comparativă cu perioada prezentă a valorilor înregistrate în maximele istorice din timpul URSS, fie că este perioada anilor 1971-1980 sau

Tabelul 4

Scenariu de estimare a potențialului de export nevalorificat/pierdut

	Cereale	Floarea soarelui	Cartofi	Legume	Fructe și pomușoare	Lapte	Carne	Ouă, mil. buc.
Suprafața ha 1971-1980/1981-1990	723654	185964	47115	82121	234000	X	X	X
Suprafața ha 2011	860800	277000	29200	34400	119000	X	X	X
Diferența suprafață, ha (2-1)	+137146	+91036	-17915	-47721	-115000	X	X	X
Producție, mii tone, 1971-1980/1981-1990	2554,5	318	409,9	1289,3	950,7	1511	530	1129
Producție, mii tone, 2011	2457,1	427	350,8	361,5	378,4	560	159	705
Diferența producție, mii tone (5-4)	-97,4	+109	-59,1	-927,8	-572,3	-951	-371	-424
Procentaj pondere export, % 2011	11,3	51,2	7,12	13,2	91,2	3,2	1,7	1
Valoare cantitativă export, în baza procentaj pondere export (7) și producție mii tone (4)	288,6	162,8	29,1	170,1	867	48,3	9	11,2
Diferențe cantități export, mii tone, 2011, față de 1971-1980 / 1981-1990	-11	+55,8	-4,2	-122,4	-521,9	-30,4	-6,3	-4,2

Sursa: elaborat de autor în baza datelor <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263>

1981-1990, aceste valori demonstrând posibilitatea atingerii lor reieșind din capacitățile resurselor, iar utilizarea însuși a ponderii procentuale prezente de export poate fi catalogată ca o constrângere ce limitează valoric referințele utilizate și imprimă proiecției un aspect mai realist. Tabelul 3 exprimă aceste aspecte prin prisma comparativă și reliefa-rea situației producțiilor.

Astfel, dintre producțiile vegetale, doar *floarea-soarelui*, în condițiile istorice expuse, poate prezenta un potențial valorificat, întrucât atât suprafața cultivată în prezent, cât și volumul cantitativ al producției depășesc valorile perioadei de referință. În rândul celorlalte culturi însă situația este tocmai inversă. Cel mai puțin valorificat potențial, și asta în contextul în care valorile de referință înregistrate nu sunt maxime teoretic posibile, ci recolte care *de facto* au fost valorificate, le observăm la *fructe și pomușoare*, care în prezent au o producție de peste 2,5 ori mai mică decât datele de referință. Aceasta se răsfrânge asupra unor cantități foarte semnificative de producții nevalorificate pentru export, cantitatea ajungând la peste 520 mii tone. Urmează *legumele*, care au înregistrat diminuări însemnate la suprafața cultivată (cu peste 47 mii ha) și la cantitatea de producție recoltată (cu peste

927 mii tone), ocupând astfel locul secund după fructe și pomușoare la potențialul „pierdut” de export – peste 122 mii tone. Pe locul următor se clasează *cerealele*. Deși la ora actuală au o suprafață mai mare decât în perioada de referință (cu peste 137 mii ha), datorită productivității diminuate, diferența de recoltă prin raportare la referință este una negativă, cu valori de peste 97 mii tone, lucru care se reflectă direct în posibilele cantități de export, care raportat s-au diminuat cu 11 mii tone. Perdantă s-a dovedit a fi și cultura de *cartof*, cu producții de aproape 60 mii tone mai mici decât referința și pierderi la export cu puțin peste 4 mii tone.

Referința la produsele de origine animală scoate în evidență diminuări foarte mari la producția de *lapte*, acestea ajungând la peste 950 mii tone și, în final, la peste 30 mii tone de export nevalorificat. Tot importante sunt și scăderile de producții la *carne și ouă*, cu 371 mii tone și, respectiv, cu 424 mil. bucăți. Carne astfel nu valorifică peste 6 mii tone anual la export, iar luând în considerație tendința ușoară, dar în creștere, a ponderii exportului în producția acesteia, nevalorificarea poate fi și mai semnificativă, iar în cazul ouălor este vorba de pierderea unor oportunități echivalente cu peste 4 mil. bucăți anual.

Tabelul 5

Clasament itemi în valoarea exportului agroalimentar spre CSI, poziționarea globală pe produse de top a Republicii Moldova, perioada 2009-2012, mii USD

Produs/ Cod HS	Export agroalimentar spre CSI pe top, ani, valoare mii USD				Clasament global pentru top 5, 2009/2010 2011/2012
	2009	2010	2011	2012	
1. Vin din struguri proaspeți / 2204 (S ₁)	107,659	115,460	104,854	112,642	16/17/19/20
2. Mere, pere și gutui, proaspete / 0808	44,687	50,252	57,032	40,048	21/23/22/25
3. Legume preparate sau conservate / 2005	20,952	16,479	18,804	14,464	x
4. Distilate, rachiuri, lichioruri, alte băuturi spirtoase / 2208	20,924	31,499	34,804	49,863	45/44/42/39
5. Zahăr din trestie sau din sfeclă și zaharoză chimic pură, în stare solidă / 1701	19,284	25,233	1,964	3,629	x
6. Ulei și fracțiuni de sofrănel, floarea-soarelui, bumbac / 1512	19,094	10,670	2,340	1,625	x
7. Caise, cireșe, piersici, nectarine, prune și porumbe, proaspete / 0809	13,560	22,676	23,440	28,898	25/25/25/21
8. Struguri, proaspeți sau uscați / 0806	12,993	12,730	16,535	13,018	x
9. Tutun neprelucrat; deșeuri de tutun / 2401	9,872	13,783	14,187	10,503	x
10. Semințe de floarea-soarelui, sfărâmate sau nu / 1206 (S ₂)	8,856	10,441	30,500	19,574	14/12/9/12

Notă: S₁, S₂ arată produse similare pentru exporturile orientate spre CSI și UE care sunt analizate pentru clasamentul top 5

Sursa: elaborat de autor în baza datelor <http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx>

Implicații de performanță și competitivitate

Fiind un aspect complex, potențialul de export agroalimentar se manifestă în mod foarte divers la nivelul partenerilor economici, clasamentele respective (tabelul 4) aducând noi perspective de urmărire a acestui potențial. Prin intermediul unor topuri, putem astfel stabili cele mai competitive produse agroalimentare pe piața CSI și UE, dar și determina clasamentul global al Moldovei pentru fiecare produs, făcând astfel o legătură cu manifestarea potențialului de export [8].

În urma elaborării unui clasament cumulativ pe perioade, putem evidenția clar că din produsele agroalimentare exportate în CSI, în perioada 2009-2012, *vinul din struguri proaspeți* s-a poziționat ca lider, ajungând la valori mai mari de 112 mil. USD în 2012; concomitent, acest produs își scade pozițiile mondiale (Republica Moldova trecând de la locul 16 la 20 mondial doar în 4 ani), în fața unor vinuri mai competitive ca volum, preț și poziționare, cum ar fi cele din Africa de Sud, Chile, Australia ș.a.

Dintre fructe, *merele, perele și gutuii proaspeți* sunt cele mai competitive produse pe piața CSI, cumulând o valoare de export mai mare de 40 mil. USD, iar la nivel global acestea prezintă un trend fluctuant, starea anului 2012 poziționând republica pe locul 25 mondial la exportul acestor produse.

Poziția *rachiuri, lichioruri, alte băuturi spirtoase* a arătat practic cea mai bună performanță în dinamica valorică a exportului către CSI, acestea devenind, astfel, unele din cele mai căutate produse pe piața răsăriteană. În 4 ani, exportul valoric al itemului dat s-a majorat mai mult de 2,4 ori, iar pe piața mondială Moldova a urcat 6 poziții în perioada 2009-2012.

În schimb, *zahărul* a suferit o dinamică foarte instabilă, cu diminuări valorice de peste 5,3 ori, iar *uleiul vegetal* pe piața CSI și-a scăzut continuu exportul, cu diminuări de peste 11,7 ori în 2012 față de 2009. Efecte contrare le înregistrăm la *caise, cireșe, piersici, nectarine, prune și porumbi proaspeți*, care au arătat un foarte bun potențial pe piața CSI, valorile anului 2012 (28,8 mil. USD) fiind de 2,1 ori mai mari decât cele ale anului 2009, poziționând Moldova pe locul 21 în lume la exportul acestei producții în anul 2012 (cu trend de creștere). *Strugurii*, ca și *preparatele din legume*, au demonstrat evoluții sinusoidale, într-o scădere spre 2010 și 2012.

Poziția *tutun*, deși a evidențiat o evoluție pozitivă în anii 2009-2011 (de la 9,8 la 14,1 mil. USD valoare de export), în anul 2012 pare că merge spre diminuare pe piața CSI; iar liderul poziționării Moldovei pe piața mondială este itemul *semințe de floarea-soarelui*, clasând republica pe locul 9 dintre toate țările exportatoare ca valoare export, în anul

Tabelul 6

Clasament itemi în valoarea exportului agroalimentar spre UE, poziționarea globală pe produse de top a Republicii Moldova, perioada 2009-2012, mii USD

Produs/ Cod HS	Export agroalimentar spre UE pe top, ani, valoare mii USD				Clasament global pentru top 5, 2009/2010 2011/2012
	2009	2010	2011	2012	
1. Nuci / 0802	35,145	46,239	55,937	70,047	21/20/20/18
2. Semințe de floarea-soarelui, sfărâmate sau nu (S ₂)	21,920	25,706	66,038	33,827	14/12/9/12
3. Ulei și fracțiuni de șofrănel, floarea-soarelui, bumbac / 1512	20,226	29,518	65,174	77,762	22/23/23/18
4. Vin din struguri proaspeți / 2204 (S ₁)	19,407	18,333	20,676	20,852	16/17/19/20
5. Grâu și meslin / 1001	18,382	16,692	9,301	5,297	x
6. Sucuri din fructe și legume, nefermentate / 2009	13,985	14,274	28,835	29,012	51/47/42/43
7. Semințe de rapiță sau rapiță sălbatică, sfărâmate sau nu / 1205	11,675	8,095	27,748	736	x
8. Zahăr din trestie sau din sfeclă și zaharoză chimic pură, în stare solidă / 1701	10,486	5	7,346	25,691	x
9. Orz / 1003	10,169	13,399	14,418	1,473	x
10. Pâine, biscuiți, napolitane, prăjituri și produse de patiserie / 1905	4,928	5,662	9,088	11,178	x

Notă: S₁, S₂ arată produse similare pentru exporturile orientate spre CSI și UE care sunt analizate pentru clasamentul top 5

Sursa: elaborat de autor în baza datelor <http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx>

2011, perioadă în care a înregistrat și cel mai important export spre CSI – de 30,5 mil. USD.

Orientarea fluxurilor spre UE a generat evoluții specifice ale unor grupuri de produse care nu ocupă poziții de top în exportul republicii spre CSI. Este și cazul *nucilor*, care au devenit un lider clar în clasamentul exportului valoric al anilor 2009-2012 spre UE, dublându-și în această perioadă valoarea, de la 35,1 mil. USD în 2009 la 70 mil. USD în 2012. Inclusiv aceste evoluții au determinat ridicarea Moldovei în clasamentul mondial la exportul produselor date, poziționând țara pe locul 18 în anul 2012. Importante valori de export au avut și *semințele de floarea-soarelui*, care au atins un maxim important în 2011, de peste 66 mil. USD valoare de export (devansând acest item la exportul spre CSI de 1,7 ori în 2012), iar *uleiul vegetal* a arătat dinamici foarte bune la exportul către UE, înregistrând valori de peste 3,8 ori mai mari în 2012 (77,7 mil. USD) față de 2009 (20,2), poziționând țara, ca și în cazul nucilor, pe locul 18 mondial în 2012. *Vinul din struguri proaspeți*, lider în gama produselor agroalimentare exportate spre CSI, ocupă o poziție medie în exportul spre UE, cu valori de 5,4 ori mai mici în 2012 față de valorile orientate spre CSI, având totuși o dinamică pozitivă, demonstrând un export de 20,8 mil. USD în 2012. Deși destul de bine poziționat în 2009, *grâul și meslinul* și-au diminuat semnificativ vânzările în străinătate către anul 2012, perioadă în care au înregistrat un export de doar 5,2 mil. USD. În schimb *sucurile de fructe și de legume nefermentate* au adus o importantă contribuție la creșterea exportului agroalimentar spre UE, având valori în creștere (în 2012 – mai mult decât dublu comparativ cu 2009). Aportul acestora pe piața mondială a fost unul foarte important, ridicând Moldova cu 8 poziții în doar 4 ani (mai mult ca oricare alt produs specificat din topul de export agroalimentar spre UE și CSI) și numărându-se, alături de uleiuri, printre cele mai competitive produse agroalimentare naționale, înregistrând o dinamică pozitivă preponderent pe piața UE – exigentă din punctul de vedere al promovării, calității și cerințelor de standarde, al aspectelor sanitare.

Semințele de rapiță, precum și *zahărul* au demonstrat tendințe foarte fragmentate, cu un maxim de 27,7 mil. USD (semințele de rapiță în 2011) și un minim de 5 mii USD (zahărul în 2010, perioada când s-a înregistrat maximul valoric al exportului de zahăr spre CSI – de peste 25,2 mil. USD). Totodată, mai pronunțat este trendul *orzului*, care a avut export cu valori în creștere din 2009 până în 2011, de la 10,1 la 14,4 mil. USD, dar care s-a diminuat mai mult de 10 ori în 2012, ajungând la doar 1,4 mil. USD; iar o categorie cu evident potențial de export este *pâinea*,

biscuiții, napolitanele, prăjiturile și produsele de patiserie, care în perioada de referință au evidențiat evoluții constant pozitive, de la un export cu valori de 4,9 mil. USD în 2009 la peste 11,1 mil. USD în 2012.

Totuși, mai este nevoie să arătăm indicele de Avantaj Comparativ Relevant (Revealed Comparative Advantage) al exporturilor Moldovei raportate la relațiile cu CSI și UE [6], astfel scoțând în evidență aspectul de competitivitate al exporturilor agroalimentare ale republicii. Acest important indicator, des utilizat în evaluarea capacităților unei entități de a demonstra avantaj comparativ în raport cu relațiile comerciale ale altor entități economice, are următoarea formulă:

$$RCA_{ij} = \frac{x_{ij}/X_i}{x_{aj}/X_a} \quad (1)$$

În această relație, x_{ij} reprezintă exporturile produsului j (sau a grupului de produse) din țara i , X_i arată exporturile totale din țara i , x_{aj} reprezintă exporturile totale ale produsului j din zona de referință a (UE, CSI), iar X_a arată exporturile totale ale zonei de referință a .

Așa cum un indice > 1 ne arată pozițiile agroalimentare care posedă avantaj comparativ raportat la anumite zone geografice de referință (CSI și UE), cifrele în bold din tabelul 7 indică respectivul avantaj pe produs, perioade și zone. Implicit, detalierea pe categorii demonstrează geografia unde produsele republicii ar putea fi mai competitive, atât prin prisma posibilităților de manifestare, cât și prin cea a specializării, care este arătată de către indicii Balassa (RCA). O serie de produse, cum ar fi „Animalele vii” (poziția 01) au arătat un avantaj comparativ mai mare în raport cu CSI, decât cu UE, iar dinamica indicatorului a fost pozitivă pentru interdependența ambelor zone (*În creștere*). Aceeași tendință se atestă și în cazul poziției 02 (Carne), 07 (Legume), 08 (Fructe), 19 (Preparate și produse din cereale, lapte etc.).

Aceste produse arată, ca și cuantificările statistice, fluxuri mai mari spre CSI, dar și reale posibilități de creștere pe piața UE, prin relevarea unui avantaj în creștere pe această piață. O altă categorie de produse poate fi catalogată drept *Perdantă de Avantaj Comparativ* sau *În declin*, cum este cazul poziției 04 (Lactate, ouă), 05 (Produse de origine animală), 09 (Cafea, ceai, condimente – tendințe de reexport), 18 (Cacao – tendințe de reexport); cauza situației este generată de avantajul raportat doar la CSI și de către dinamica indicelui Balassa în diminuare pentru ambele perioade și ambii parteneri. Un al treilea tip de produse prezintă tendințe fragmentate, arătând indici mai mari pentru CSI, iar dinamici diverse pentru ambele zone – poziția 17 (dinamică de indice pozitivă cu

Avantajul Comparativ Relevat pentru exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova

Poziții tarifare	Raport RM-UE (indice Balassa)		Raport RM-CSI (indice Balassa)		Remarcă
	Situație an 2008	Situație an 2012	Situație an 2008	Situație an 2012	
01 Animale vii	0,13	1,80	5,25	24,28	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
02 Carne	0,10	1,04	1,35	5,51	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
03 Pește, crustacee	0,02	0,008	0,07	0,008	Avantaj comparativ nerelevant/ Dinamică negativă cu CSI și UE
04 Lactate, ouă, miere	0,62	0,37	1,66	0,91	Avantaj comparativ relevant cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
05 Produse de origine animalieră	0,24	0,17	2,06	1,21	Avantaj comparativ relevant cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
07 Legume comestibile	0,62	1,87	3,41	6,76	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
08 Fructe comestibile, nuci	11,3	18,83	39,64	51,89	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
09 Cafea, ceai, condimente	0,29	0,003	1,76	0,02	Avantaj comparativ relevant cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
10 Cereale	7,43	3,74	2,56	0,87	Avantaj comparativ relevant > cu UE/ Dinamică negativă cu CSI și UE
12 Semințe oleaginoase, fructe oleaginoase	20,4	17,01	18,36	14,06	Avantaj comparativ relevant > cu UE/ Dinamică negativă cu CSI și UE
15 Grăsimi animale, vegetale și uleiuri	9,32	8,98	8,96	4,67	Avantaj comparativ relevant > cu UE/ Dinamică negativă cu CSI și UE
16 Preparate din carne și pește	0,24	0,02	0,86	0,05	Avantaj comparativ nerelevant/ Dinamică negativă cu CSI și UE
17 Zaharuri	4,54	6,33	10,85	10,40	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu UE, negativă cu CSI
18 Cacao și preparate din cacao	0,48	0,44	1,19	0,97	Avantaj comparativ relevant cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
19 Preparate cerealiere, din lapte	0,79	1,05	4,24	5,09	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu CSI și UE
20 Preparate din legume, fructe, nuci	7,52	6,15	50,41	32,15	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
22 Băuturi, băuturi spirtoase, oțet	11,63	8,31	55,29	44,75	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică negativă cu CSI și UE
24 Tutun	4,05	4,66	11,15	8,54	Avantaj comparativ relevant > cu CSI/ Dinamică pozitivă cu UE, negativă cu CSI

Note: În bold sunt specificate pozițiile de Avantaj Comparativ Relevat cu aria geografică specificată (index > 1)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor <http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx>

UE, negativă cu CSI) și 24 (pozitivă cu UE și negativă cu CSI), pe care le putem a numi *În declin* raportat la o piață, în cazul de față doar a CSI, nu și a UE. Alte 3 poziții (10 – Cereale, 12 – Seminte și fructe oleaginoase și 15 – Grăsimi și uleiuri animale și vegetale), deși arată un RCA relevant raportat la UE, dinamica de indice a ambelor produse este una negativă, ca și în cazul pozițiilor 20 – Preparate din legume, fructe, nuci și 22 – Băuturi, spirtoase și oțet (cu deosebire că aici RCA este relevant raportat la CSI), categorii care le putem numi *În pierdere* pe 2 piețe ce atestă avantaj comparativ. În fine, situația cea mai nefavorabilă se prezintă pentru pozițiile 03 și 16 care, pe lângă faptul că nu prezintă niciun avantaj comparativ relevant, înregistrează și o dinamică negativă de indice.

Sinteză:

➤ **În concluzie, ținem să subliniem** că lipsa consolidării terenurilor și, respectiv, lipsa eficienței pronunțate la nivel de unitate agricolă au avut un impact negativ asupra întregului lanț de producere, fenomen catalizat și de atractivitatea scăzută a sectorului agroalimentar pentru investițiile de peste hotare, potențialul comerțului exterior fiind astfel puternic compromis.

➤ Ca destinații, topul importatorilor producției autohtone este dominat de CSI la produsele neprocesate și vin, iar țările din UE atrag exporturile moldovenești preponderent procesate, deci de o valoare adăugată mai mare, cum ar fi uleiurile vegetale, sucurile din fructe și legume, zahărul, mierea.

➤ Analizând indicatorii de performanță și competitivitate, putem deduce că avantajul comparativ, relevant de către exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova, au scos în evidență un potențial de perspectivă atât pe piața CSI, cât și a UE al unor poziții precum: animale vii, carne, legume, fructe, produse de panificație, dar și al unor produse orientate cu dinamică spre UE, cum ar fi zahărul și produsele de tutun.

Ca recomandări, enunțăm acțiunile și politicile aferente actorilor instituționali, implicați tangent sau totalmente în procesele și procedurile de export agroalimentar.

În acest mod, pentru agenții economici credem că ar fi oportune următoarele direcții de intervenție, de ordin intern și extern:

➤ stimularea performanței operaționale și financiare interne, consolidarea capacităților de stabilire a partenerilor prin intermediul tehnologiilor informaționale, a bazelor de date de business, a implementării sistemelor de management al calității și a accelerării reformelor ce țin de aspectele sanitar-veterinare și fito-sanitare;

➤ organizarea studiilor de piață și accesarea programelor de stat (de stimulare a creditării și susținere a promovării) în sensul unor acțiuni concertate în direcția poziționării avantajoase și a manifestării cât mai accentuate a unei competitivități în zonele geografice cele mai dinamice, precum și accentuarea mobilității de produs și piață etc.

În cazul structurilor guvernamentale (ministerele și legislative, demersul acestora, în accepțiunea noastră, ar trebui să implice:

➤ acțiunea de stimulare a activității exportatorilor autohtoni, îmbinată cu catalizarea posibilității accesului pe piață, prin semnarea și stabilirea unor acorduri dintre state, diplomație economică;

➤ sprijin pentru diminuarea, pe cât de posibil, a barierelor non-tarifare și racordarea procedurilor și reglementărilor comercial-vamale la noile standarde și la situația mediului de afaceri autohton;

➤ stimularea asocierii producătorilor agricoli și consolidării capacităților de producție, acordarea de asistență și consultanță în vederea dezvoltării brandurilor de filieră, perfecționarea cadrului legislativ privind micii producători, respectarea condițiilor de implementare a strategiilor sectoriale (horticultură, sector de lactate ș.a.).

Bibliografie

1. BNS al Republicii Moldova. Anuar Statistic – 2002. [Online] Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263> (9 mai, 2014).
2. BNS al Republicii Moldova. Statbank – Populație, 2013. [Online] Disponibil: <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (8 mai, 2014).
3. BNS al Republicii Moldova. Statistica pe domenii – Agricultură, Cultura plantelor, 2013. [Online] Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2279> (8 mai, 2014).
4. BNS al Republicii Moldova. Statistica pe domenii – Agricultură, Sectorul zootehnic, 2013. [Online] Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2281> (8 mai, 2014).
5. BNS al Republicii Moldova. Statistica pe domenii – Agricultură, Indicatori principali în agricultură, 2013. [Online] Disponibil: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2278> (9 mai, 2014).
6. ECARES Université Libre de Bruxelles. Balassa index of revealed comparative advantage (RCA), 2013. [Online] Disponibil: [http://www.ecares.org/ecare/personal/conconi\\$/web/RCA.pdf](http://www.ecares.org/ecare/personal/conconi$/web/RCA.pdf) (12 mai, 2014).
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Browse Data – Production, 2013. [Online] Disponibil: http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/browse/Q/*E (8 mai, 2014).
8. Trade Map-Trade statistics for international business development – 2013. [Online] Disponibil: <http://www.trademap.org/tradestat/SelectionMenu.aspx> (10 mai, 2014).